

Jubileum

MEGEMLÉKEZÉS APÁTHY ISTVÁN (1863–1922) ORVOS-ZOOLÓGUS, PROFESSZOR, AKADÉMIKUS HALÁLÁNAK CENTENÁRIUMÁN

COMMEMORATION OF THE CENTENARY OF DEATH OF MEDIC-ZOOLOGIST, PROFESSOR AND ACADEMIC ISTVÁN APÁTHY (1863–1922)

Rosta István

tudománytörténész, professor emeritus, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Kaposvári Campus, Kaposvár
a Szent István Tudományos Akadémia rendes tagja
rosta.istvan@ke.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Apáthy István (1863–1922) Budapesten érettségizett, és a Budapesti Tudományegyetemen tanulta az orvostudományt. 1885-ben avatták orvosdoktorrá. 1886 és 1889 között Nápolyban végzett kutatómunkát.

1890-ben nevezték ki a Kolozsvári Tudományegyetem professzorává, a Zoológiai Tanszék vezetője lett. 1903/1904-ben Kolozsváron ő volt az egyetem rektora. 1921-ben a Szegedi Tudományegyetem professzora lett. Szegeden halt meg, és ott is temették el 1922-ben.

ABSTRACT

István Apáthy (1863–1922) attended secondary school in Budapest, and studied medical science at the Research University of Budapest graduating in 1885. Between 1886 and 1889 he worked in research in Naples, Italy.

In 1890 in the University of Kolozsvár he was *appointed* as professor and head of the Zoology Department. He was the rector of the University of Kolozsvár in the 1903/1904 term. In the year 1921 he moved to Szeged and became professor at the University of Szeged. He died and was buried in Szeged in 1922.

Kulcsszavak: idegrendszer, szövettan, állattan, Kolozsvári Egyetem, Szegedi Egyetem

Keywords: nervous system, histology, zoology, University of Kolozsvár, University of Szeged

Dr. Apáthy István (1863–1922) orvos, biológus, zoológus professzor, akadémikus szobra Szegeden, a Dóm téren (Keleti árkádok) (A szerző felvétele, 2021. július 31.)

Freund Tamás neurobiológus, agykutató professzor, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke nyilatkozta a vele készített interjúkötetben 2005-ben a következőket: „Hosszú sikeres történelme van a magyar agykutatásnak, igen jó iskolákkal rendelkezünk. Talán Apáthy Istvántól (1863–1922) számíthatjuk a kezdetet, aki a világ valaha élt legnagyobb agykutatójának, a spanyol Santiago Ramón y Cajalnak volt a kor- és vetélytársa.” (Mezei, 2005, 30.)

Apáthyról illő kegyelettel megemlékeznünk most, 2022-ben, mert ez az év a halálának 100. évfordulója. Olyan mértékben gazdagította ő a magyar és a nemzetközi tudományos életet, hogy méltatlan volna személyének és munkásságának elhomályosodása. Budapest, Kolozsvár és Szeged egyaránt magáénak vallja őt.

A pesti születésű Apáthyt 1885-ben avatták orvosdoktorrá Budapesten, az egyetem orvosi fakultásán. Tudományos karrierje azonban nem közvetlenül az orvostudománnyal indult. A tudománytörténetben nem ritka irányultság az, hogy „alkalmazott tudományokban” szerzett végzettséggel az „alaptudományok” felé fordul a kutató. Így lettek mérnökökből matematikusok, mint például Bolyai János, Borbély Samu, Bajcsay Pál és még sokan mások. Gépészmérnökből lett fizikus (atomfizikus) Simonyi Károly, orvusból lett biológus és biokémikus Szent-Györgyi Albert, szintén orvusból lett biofizikus Tigyi József stb., stb. Így kezdett el foglalkozni az orvos Apáthy is zoológiával, biológiával, állati idegszövetekkel, kezdetben Margó Tivadar orvos-zoológus professzor asszisztenseként.

Idegszöveti kutatásai során számos nagyszerű mikrotechnikai újítást vezetett be. Kidolgozta azt a „continuitás”-tant, amellyel magyarázatot adott az idegrendszer alapszerkezetére. Ez később részben tévesnek bizonyult a spanyol Ramón y Cajal és a magyar Lenhossék Mihály „contiguitás”-tanával (a neuron-tannal) szemben. Apáthy mikrotechnikai eljárásai azonban tartós eredménynek bizonyultak. Törő Imre *Szövettan* című könyvében a „Mikrotechnika” résznél a különleges eljárások között még évtizedekkel Apáthy halála után is így írt róla: „Idegvégződéses feltüntetésekor az aranykloridos impregnációt használjuk, amilyen az Apáthy-féle eljárás.” Sikeresen dolgozott a mikroszkópia elméleti vonatkozásain is. 1891-ben Kolozsváron *Az izom- és idegrostok fibrillumairól* címmel publikált.

Születésének 125. évfordulóján, 1988-ban Szegeden tartottak róla megemlékező tudományos ülést, ahol dr. Csillik Bertalan, dr. Szentágothai János, dr. Biczók Ferenc és dr. Szilárd János tartottak előadást. Szentágothai Apáthy mikroszkópi készítményeit „lélegzetelállító” szépségűnek nevezte, a legjellegzetesebb vonást pedig Apáthy „utólérhetetlen technikai perfekcionizmusában” látta.

Háromkötetesre tervezett nagy monográfiasorozatából kettő jelent meg, az egyik 1896-ban, a másik 1901-ben. A harmadik Apáthy életében kéziratban maradt, egyes részleteit a tanítványai gondozták tovább.

Tudományos karrierjében meghatározó jelentőségű volt, hogy 1886 és 1889 között Nápolyban végzett kutatómunkát. Az itteni eredményeknek is köszönhe-

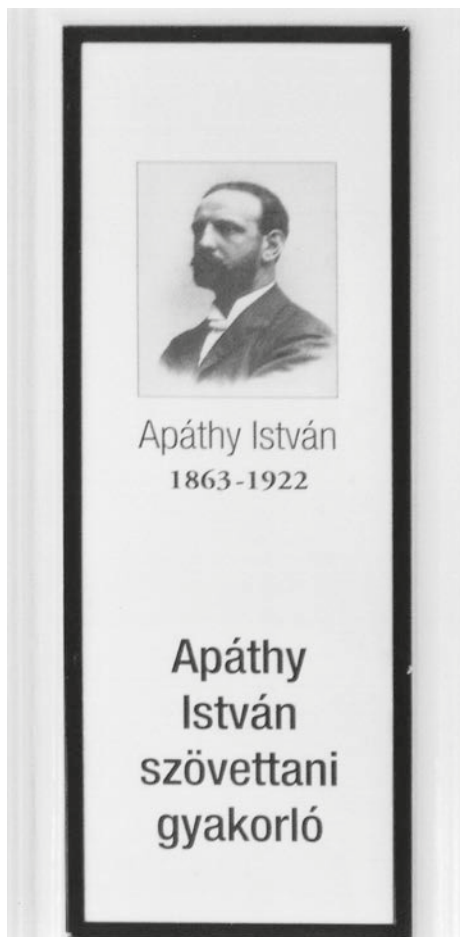
tően 1898-ban a Magyar Tudományos Akadémia a levelező tagjai sorába választotta. Székfoglaló előadását 1908. június 15-én tartotta meg *A rögzíthetőség és a fősthetőség különbözősége, mint az élettani állapot változásainak jele az idegrendszerben* címmel. Megállapította, hogy „...a mikrotechnika haladása nemcsak új alaktani, hanem élettani módszerekkel is gazdagít. [... hasznosítása] az élettanban persze nem az én főladatom leend” (Apáthy, 1908, 401.). Nagy szakmai elismerést kapott azzal is, hogy 1905-ben a Belga Királyi Orvosi Akadémia a tagjai sorába választotta.

Apáthy István már 1890-ben egyetemi tanári kinevezést kapott a kolozsvári tudományegyetem zoológiai tanszékeére. Szintén Kolozsváron szövet- és fejlődéstant adott elő az orvostanhallgatóknak. Kolozsváron 1894/95-ben, 1900/02-ben és 1911/12-ben ő volt a Matematikai és Természettudományi Kar dékánja. Professzorsága alatt az intézet szellemi és anyagi, felszerelési tekintetben egyaránt nagyon sokat fejlődött. Kolozsváron 1903/1904-ben egyetemi rektori tisztséget is betöltött. Rektori székfoglaló előadásában önmagát természetvizsgálónak nevezte!

*Rector magnificus*ként 1903. október 25-én megnyitó beszédet tartott Deák

Ferenc születésének 100. évfordulóján. Ebben a beszédében fejtette ki azt, hogy „...magyarul műveli a tudományt, mikor németül ír is, az, a ki szellemi eszközeit ama küzdelemhez, a miben a tudomány áll, magyar nemzeti sajtáságokból meríti” (Apáthy, 1904, 10.). Rámutatott, hogy a tudományban igazság csak egy van, ezért nincs külön nemzeti tudomány, de van nemzeti szellemben művelt tudomány.

Polihisztor hajlamú egyéniség volt. A századforduló után a figyelme egyre intenzívebben fordult a társadalomtudományok területe felé is. 1908-ban Kolozsváron publikálta *A darwinizmus bírálata és a társadalomtan* című munkáját.

Apáthy István nevét viseli egy tanterem a Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar Anatómiai Intézetének épületében, Budapest, Üllői út, Tűzoltó utca (A szerző felvétele, 2008)

Közéleti szereplései miatt a román hatóságok súlyos büntetést szabtak ki rá, majd kiutasították Romániából. Magyarországon egyik segítője lett a Kolozsvárról Szegedre telepített tudományegyetem elindításának.

Szegedi professzorsága sajnos már csak rövid ideig tartott. Az itteni hónapok alatt is főleg összehasonlító idegészövettannal és az idegrendszer finomabb szerkezetével foglalkozott. A román börtönökben történt fogvatartása nagyon megviselte a szervezetét, aláasta az egészségét. A magyar és a nemzetközi tudományos életnek még sokáig nagy hasznára lehetett volna! Halálakor nem volt fiatal, de nem számított nagyon idős tudósnak sem.

Dr. Apáthy István 1922. szeptember 27-én, 60. életévében Szegeden hunyt el. (Nemesi előnevet ő nem használt, de gyászjelentésében a családtagjainál a „nagyotói” előnevet olvashatjuk.) Felravatalozása Szegeden a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Dugonics téri központi épületének előcsarnokában történt.

Ravatalozásáról megemlékezett a helyi újság. „Apáthy István dr.-t az elhunyt nagy tudóst ma ravatalozták fel. Este a holttestet átszállították az egyetem előcsarnokába, ahol a fekete drapériával bevont terem katófalkjára helyezték. A holttest mellett az egyetemi ifjúság áll díszőrséget.” (*Szegedi Friss Ujság*, 1922. 9. 29., 2.)

A Szeged-belvárosi Temetőben helyezték örök nyugalomra. Az egyetem vezetői úgy rendelkeztek, „[a] temetés napján az egyetemen az előadások a gyász jeléül szünetelni fognak” (*Szegedi Friss Ujság*, 1922. 9., 28. 1.). Méltó módon kifejezte részvétét Szeged városa is. „A város mély gyásza jeléül fekete zászlót tűzött a városháza tornyára...” (*Szegedi Friss Ujság*, 1922. 9. 29., 1.) Szentmisét szeptember 30-án a Belvárosi Plébániatemplomban mutatnak be érte.

Halála alkalmából a szakmai-tudományos eredményeiről – összefoglalva – így emlékezett meg a *Szegedi Friss Ujság* (a személyével többször is foglalkozó korábbi helyi lap, a *Szegedi Napló* a régi formájában éppen a halá-

Dr. Apáthy István sírjának emlékoszlopa Szegeden a Belvárosi Temetőben (X. parcella, díszsírhely)
(A szerző felvétele, 2021. augusztus 1.)
(„A lélek él, találkozunk.
Erők van és hitünk csodás,
Lesz még nekünk föltámadás.”)

la előtti napokban szűnt meg): „Szorgos munkával óriási és értékes könyvtárt gyűjtött össze, állattani praeparátumai párjukat ritkítják az egész világon és a kolozsvári egyetemnek és a magyar tudománynak ez a tár volt egyik legnagyobb nevezetessége és büszkesége. Az elhunyt tudós különösen a férgek, piócák, a tengeri alsóbbrendű állatok szövettanának és élettanának a tanulmányozásával foglalkozott részletesen, és ezen a téren nagy, nemzetközileg értékes és maradandó felfedezéseket tett. [...] Legutóbb különösen a mikroszkópi vizsgálatok, a mikro-technika tökéletesítésével foglalkozott, és a metszetkészítésben, a metszetek konzerválásában korszakalkotó felfedezéseket tett.” (*Szegedi Friss Ujság*, 1922. 09. 28., 1.)

Temetésekor az egyik búcsúztató beszédet professzortársa, Győrffy István mondta. Visszaemlékezett a kolozsvári múltra is: „Győrffy István professzor [...] a kolozsvári bársonyosdi temető néhány rögéről szólott, melyeket magával hozott, és a koporsóra szórt...” (*Szegedi Friss Ujság*, 1922. 09. 30., 1.) Győrffy a beszédét a saját költségén ezer példányban nyomtatásban is kiadta. Jellegként Apáthy előadásából választott néhány szót: „Az élet küzdelem, a küzdelem jutalma: halál az egyénnek, fennmaradás a fajnak...” (Győrffy, 1924, 3.). Az ő szavaival: az egyén halálának – Apáthy István halálának – centenáriumán tisztelettel és kegyelettel emlékezünk a monarchia korának és a Horthy-korszak első két évének egyik legnagyobb magyar tudósára.

IRODALOM

- Apáthy I. (1904): *A Kolozsvári Tudományegyetem Deákünnepé*. (1903. október 25.) Rectori megnyitó. Kolozsvár: Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae Kolozsváriensis, http://misc.bibl.u-szeged.hu/25009/1/014_010_001-073.pdf
- Apáthy I. (1908): A rögzíthetőség és a fösztetőség különbözősége, mint az élettani állapot változásainak jele az idegrendszerben. *Akadémiai Értesítő*, XIX, 8–9, 401–411. <http://real-j.mtak.hu/90/>
- Győrffy I. (1924): *Dr. Apáthy István... búcsúztatója Szegeden, 1922. szeptember — hó 29.-én történt temetése alkalmával*. Elmondotta: Győrffy István. Szeged, szerző, http://univ.bibl.u-szeged.hu/49227/1/gyorffy_apathy_bucsuztato_1922.pdf
- Mezei K. (2005): „...Az agy a Teremtő műve...” Freund Tamás professzorral beszélget Mezei Károly. (*Miért hiszek?*) Budapest: Kairosz Kiadó
- Szegedi Friss Ujság*. Politikai napilap. Szeged, 1922. XXIII. évfolyam.